

Paleis van Volksvlucht
in Amsterdam

TEKST: BRAM DE GRAAF, BEELD: PUBIEK DOMEIN, FAMILY AFFAIR FILMS

De Joodse grondleggers van Amsterdam

De film *Nesjomme* laat Amsterdam zien tijdens het interbellum, vanuit het perspectief van de Joodse gemeenschap. 'Voor de oorlog heeft die veel betekend voor de stad.'

De afgelopen jaren verschenen meerdere documentairefilms over de vernietiging van de Joodse gemeenschap in Amsterdam tijdens de Tweede Wereldoorlog, zoals *De verdwenen stad* van Willy Lindwer en Guus Luijters en *De bezette stad* van Steve McQueen en Bianca Stigter. Ze zoomen in op de bezettingsjaren en confronteren de kijker met plekken waar de Jodenvervolgving zich

afspeelde en de gevolgen daarvan. Regisseur Sandra Beerends, die eerder *Ze noemen me baboe* maakte, wilde een ander beeld laten zien: het Joodse Amsterdam van voor die oorlog. "Het verhaal over de Joodse Amsterdammers gaat vaak over de Holocaust en het herdenken van het feit dat ze er niet meer zijn", zegt ze. "Ik was als geboren en getogen Amsterdamse, en echtgenote van een

Joodse man, vooral geïnteresseerd wie ze waren en hoe hun leven in de stad eruit zag. Ze maakten al 350 jaar deel uit van Amsterdam toen de oorlog begon, een op de tien Amsterdammers was Joods in 1940. Met de vernietiging van het grootste deel van die gemeenschap is ook de kennis van wat ze hebben nagelaten vergeten." Voor het samenstellen van haar documentaire *Nesjomme*, het Jiddische woord

voor ziel, bekeek ze zo'n duizend films. "Door Ze noemen me baboe had ik goede contacten opgebouwd met archieven en hun beeldresearchers. Er bleek ontzettend veel beeldmateriaal te zijn, niet alleen in Nederland, maar ook in buitenlandse archieven en privé-collecties. Uiteindelijk heb ik delen uit ongeveer 250 films gebruikt, waarvan soms maar een paar seconden." Uit boeken en interviews, zoals de door Steven Spielberg aangelegde database met Holocaustoverlevenden, maar ook door gesprekken met Joodse mensen uit haar eigen omgeving, verkreeg ze informatie over het Joodse leven van voor de oorlog en over wat hen bezighield. "Ik wil met mijn film mensen even het gevoel geven dat ze in die tijd in Amsterdam zijn, in de positie van de mensen die toen leefden."

Fictief

Omdat ze de verschillende groepen binnen die Joodse gemeenschap – arm en rijk, religieus en niet-religieus – wilde belichten, koos ze voor fictieve personages. Zo vertelt Rusha in *Nesjomme* het verhaal van die jaren. Ze woont in de Joodse buurt met haar familie, haar vader is een socialistische diamantwerker en ze is trots op zijn vak en hun vakbond. Haar oudere broer Max is geëmigreerd naar Nederlands-Indië, het huidige Indonesië. In haar brieven aan Max schrijft Rusha over haar dagelijkse beslommingen en haar relatie met de streng religieuze Sallie, waardoor ze zich tussen twee werelden beweegt. Actrice Rifka Lodeizen, Amsterdammer en zelf Joods, vertolkt Rusha. "Omdat ze alleen haar stem had om het personage vorm te geven, was het belangrijk voor mij iemand te vinden die de pijn herkent en een licht Amsterdams accent heeft zonder dat het er dik op ligt."

'Veel mensen zagen deze film als een cadeau'

De keuze voor het interbellum, de periode tussen de twee wereldoorlogen van 1918 tot 1939, werd niet alleen gemaakt op basis van het beschikbare beeldmateriaal. "De Eerste Wereldoorlog was voorbij en over de hele wereld realiseerde men zich dat er veel jonge mannen voor niets waren gestorven. Dat mocht nooit meer gebeuren. Er heerste overall een enorm optimisme en een groot gemeenschapsgevoel. Ook in Nederland, dat neutraal was gebleven. Er werd geprobeerd om er samen iets moois van te maken en voor elkaar te zorgen."

Sarphati

In Amsterdam droeg de Joodse gemeenschap veel daartoe bij, ontdekte ze tijdens haar research. "Mannen als de arts en weldoener Samuel Sarphati, dit jaar verkozen tot grootste Amsterdammer, en de wethouder Monne de Miranda, waarvan Rifka een nazaat is, bestreden de armoede en woningnood, maar zorgden daarnaast voor schoonheid. Sarp-

hati richtte zowel een broodfabriek voor de armen op als het Amstelhotel." En zo stond deze stad vol met prachtige gebouwen en plekken die door Joden waren ontworpen of opgericht, zoals het Paleis van Volksvlijt (in 1929 afgebrand), de Tuschinskibioscoop, de Bijenkorf en Artis; Rusha vertoeft er en vertelt Max, en dus de kijker, erover. Beerends hoopt iets van de Joodse ziel van Amsterdam te hebben blootgelegd. "Het is goed dat de Amsterdammers zich realiseren dat ze op de schouders staan van de vooroorlogse Joodse gemeenschap die veel heeft betekend voor de stad."

Uit de talloze reacties van Joodse en niet-Joodse Amsterdammers die de film al in de bioscoop zagen, waar hij nog altijd wordt vertoond, lijkt dat gelukt. "Veel mensen bedankten me. Ze zagen de film als een cadeau en sommige Joodse kijkers herkenden zelfs hun eigen familie erin. Iemand van hen zei: 'De film heeft me mijn familiegeschiedenis teruggegeven.'"

► NESJOMME | NPO 2 | NTR | 22.20